Спеціалізованій вченій раді Д 35.051.03

у Львівському національному університеті

імені Івана Франка

79000, м . Львів, вул. Січових Стрільців 14

ВІДГУК

офіційного опонента **Попелюшко Василя Олександровича** на дисертацію **Сопронюка Олександра Андрійовича** на тему «Кримінальні процесуальні санкції», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно розшукова діяльність

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тему дисертаційного дослідження, як на мене, неможливо не визнати актуальною з таких підстав.

По-перше, такою вона визнана при обранні та затвердженні однією з провідних профільних кафедр України, кафедрою кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, виконана на цій кафедрі в межах її науково-дослідної тематики «Забезпечення реалізації прав і свобод особи в контексті конституційних змін та новел кримінального процесуального законодавства» (номер державної реєстрації 0118U0006249) і по завершенню робота рекомендована цією ж кафедрою до захисту. Тому ставити під сумнів її актуальність навіть с формальної сторони жодних підстав немає.

По-друге, зі змістової точки зору актуальність теми обґрунтовується, як правильно зазначає автор у вступі дисертації, необхідністю вироблення нових підходів до розуміння кримінальних процесуальних санкцій, обумовленою мінливістю політико-правової ситуації в нашій державі, динамізмом і складністю кримінальних процесуальних відносин. З'ясування суті кримінальних процесуальних санкцій може і має позитивно вплинути на дотримання правил законодавчої техніка при конструюванні норм кримінального процесуального закону, а звідси, на ефективність правового регулювання кримінальних процесуальних відносин і належне правозастосування, бо в тому числі й від їх конструкції залежить виконання завдань кримінального провадження, ефективність усього кримінального процесуального законодавства (с. 4-6).

По-третє, актуальність теми дисертації характеризує її новизна, і новизна не лише тому, що дослідження здійснене на основі КПК 2012 р., який концептуально змінив порядок кримінального провадження в Україні, запровадивши по суті нову ідеологію кримінального процесу, в тому числі й в частині кримінальних процесуальних санкцій, а й тому, а точніше, особливо тому, що у вітчизняній процесуальній науці теоретично та практично значима категорія кримінальних процесуальних санкцій, в т. ч. на дисертаційному рівні, ще не досліджувалася. Для прикладу, нормам кримінального процесуального права, їх структурі, а отже й кримінальним процесуальним санкціям, хоча це одна з основ правозастосування, увага приділена лише в окремих підручниках з кримінального процесу, та й там по декілька абзаців.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації обумовлена чітким визначенням автором мети та задач (с. 6-7), об'єкта і предмета дослідження (с. 7) та забезпечується застосуванням системи адекватних предмету, надійних, перевірених часом методів наукового дослідження – діалектичного, аналізу, синтезу, узагальнення, структурно-функціонального, догматичного, порівняльно-правового тощо (с. 7-8). Автор продемонстрував не лише їх знання, а й уміння використання, що зумовило успішне вирішення поставлених задач і досягнення мети – системного аналізу розуміння кримінальних процесуальних санкцій, обґрунтування їх позитивного аспекту та вироблення пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України, практики його застосування в цьому напрямі.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається: 1) достатньою теоретичною основою дослідження, яку склали не лише наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців з кримінального процесуального права, а й із загальної теорії права та суміжної галузі – цивільного процесуального права (184 найменування); 2) глибоким аналізом відповідних правових норм, рішень кримінальних судів України різних інстанцій, включаючи рішення касаційного суду; 3) солідною емпіричною базою, яку складають понад 400 рішень слідчих суддів, судів першої та апеляційної інстанцій, викладених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, рішення Касаційного кримінального суду, включаючи рішення Великої Палати Верховного Суду, результати анкетування 60 суддів місцевих і апеляційних судів, 75 прокурорів місцевих та регіональних прокуратур, 65 адвокатів, якою дисертант, до речі, досить влучно підкріплює основні, винесені на захист положення (додаток Г – с. 215-222), і, що надзвичайно важливо – власним солідним 15-ти річним досвідом роботи прокурором; 4) публікацією 10 наукових статей у фахових видання з

юридичних наук, 3 з яких в зарубіжних, а 1-ну в періодичному виданні держави, яка входить до Європейського Союзу (додаток А – с. 207-208); 5) апробацією на 8-х всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, з публікацією тез виступів (додаток А – с. 208-209).

Новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно насправді, знову ж тики як правильно вказано у його вступі, є першим у вітчизняній правовій науці дослідженням кримінальних процесуальних санкцій, в якому з позицій теорії права та галузевих процесуальних правових наук розглянуті доктринальні та прикладні питання їх застосування.

Вимогам наукової новизни загалом відповідають усі 19 положень, винесених дисертантом на захист в рубриках «уперше», «удосконалено» та «дістало подальшого розвитку», з яких «уперше» 9 (хоча пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального закону, викладені у пунктах 7, 8 і 9 правильніше було, на мій погляд, віднести лише до «пропозицій», як це і зроблено, до речі, додатком Б (с. 210), а не до наукової новизни). Так чи інакше, але й така їх кількість - 16 (с. 9-13) об'єктивно ґрунтується на змісті та обсязі роботи та пояснюється знову ж таки тим, що в кримінальній процесуальній літературі, навіть на рівні підручників, не кажучи уже про монографічну літературу, кримінальним процесуальним санкціям, на відміну від інших основоположних і пов'язаних з ними категоріям кримінального процесу, уваги практично не приділялося.

Винесені на захист положення як науково нові відзначаються сучасною постановкою проблем і генерацією нових ідей, з огляду на світові та європейські тенденції розвитку кримінального процесу, а шляхи його удосконалення – з урахуванням фундаментальних прав, свобод і законних інтересів особи, закріплених у визнаних Україною міжнародно-правових актах, позитивного досвіду інших демократичних держав та практики Європейського суду з прав людини.

Автор правильно побудував структуру дисертаційного дослідження, застосувавши метод дослідження від загального до конкретного, досить повно та всебічно дослідив проблемні питання сутності та змісту кримінальних процесуальних санкцій, їх взаємозв'язку з іншими кримінальними процесуальними категоріями, розглянув перспективні напрями удосконалення й розвитку, що дозволило йому успішно впоратися з поставленими задачами та досягти наміченої мети.

Теоретична і практична значущість роботи полягає у тому, що в ній розроблено та обґрунтовано на високому теоретичному рівні відносно

завершену систему знань про кримінальні процесуальні санкції, що може стати міцною платформою для нових досліджень в галузі кримінального процесу, а також сформульовано важливі пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом приведення його у відповідність до вимог європейських стандартів забезпечення прав людини.

Хоча дисертація досить таки інформативна, проте логіка подання матеріалу, манера полемізувати, чіткий науковий стиль формулювання думок дозволяють легко та цілеспрямовано сприймати поданий матеріал, конкретно і повно встановити його достоїнства та недоліки, що також характеризує дослідження з позитивної сторони.

Отож, розділ 1 – «Суть, поняття та ознаки кримінальних процесуальних санкцій» дисертант цілком природно розпочав з розгляду стану дослідження проблематики кримінальних процесуальних санкцій, зокрема, в радянській науці теорії права та теорії кримінального процесуального права 60-80 років минулого століття (О. Е. Лейст, П. С. Елькінд, Я. О. Мотовіловкер, М. С. Строгович та деякі інші), принагідно зазначивши, що цієї проблематики торкався у свій час такий відомий російський учений як М. М. Коркунов. Автор з'ясував, що відправним в радянській науці в цьому плані було положення про те, що оскільки різні галузі права відмежовуються одна від одною не тільки за предметом правового регулювання, а й за методом, тобто способом впливу на суспільні відносини, то кожна галузь права, а не тільки права матеріального, має своїм засобом охорони та захисту санкції. Не є винятком тут й право кримінальне процесуальне, санкції якого, як і інших галузей права, мають свою специфіку. Дослідження кримінальних процесуальних санкцій за радянської доби здійснювалося переважно в рамках вивчення природи кримінальної процесуальної відповідальності, процесуального примусу та розмежування цих категорій. Але єдності думок з цих питань, як і власне розуміння кримінальних процесуальних санкцій досягнуто не було (с. 15-21).

На жаль, констатує автор, зазначені напрями не стали предметом дослідження у вітчизняній кримінальній процесуальній науці, на відміну від, наприклад, російської, та й поодинокі наукові розвідки у нас з цих питань досліджуються лише у межах кримінальної процесуальної відповідальності та з прив'язкою до кримінального процесуального примусу (с. 22). Слід погодитися, що таке твердження відповідає дійсності, а висновок автора про те, що проблематика кримінальних процесуальних санкцій вимагає належного теоретичного підходу, насамперед з позицій загальнотеоретичних, визнати методологічно правильним (с. 22-24).

Цілком закономірно, що **далі** дисертант визначився з основоположною категорією свого дослідження – поняттям кримінальних процесуальних санкцій, з урахуванням їх ознак. В цьому плані він звернувся до розуміння терміну-поняття «санкції» в мовознавстві (лінгвістиці) і в юриспруденції, предметно проаналізував їх і переконливо довів, що це поняття стосовно кримінального процесуального права має два значення. Перше, вузьке – як примусовий захід, що застосовується у випадках правопорушень у кримінальному провадженні. Друге, широке (додатково до першого) - як дозвіл на вчинення певних процесуальних дій уповноваженою на те особою, схвалення певної поведінки. І справа тут у тому, справедливо каже автор, що сьогодні метод кримінального процесуального регулювання має не імперативний, а імперативно-диспозитивний характер, хоча й з домінуванням імперативних начал регулювання суспільних відносин, а норми кримінального процесуального права виконують не тільки охоронні, а й регулятивні функції (с. 24-32).

Щодо терміну «санкція» в другому з наведених її значень, підтримуючи в цьому плані позицію дисертанта, варто звернути увагу на наступне. В значенні схвалення, затвердження, дачі дозволу на здійснення тієї чи іншої процесуальної дії кримінальний процесуальний термін «санкція» (як і низка інших термінів) в Росії був запозичений з «Кодексу кримінального розслідування Франції» 1808 р. як калька з французького вперше Статутом кримінального судочинства 1864 року, згодом використаний усіма радянськими КПК (згадаймо, «санкції» як дозволи прокурора на арешт та здійснення інших процесуальних дій). В чинному КПК 2012 р. про «санкцію» йдеться лише в ст. 314-1 КПК в матеріальному кримінальному її значенні, та в ст. 35 КПК – «несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду має наслідком відповідальність, установлену законом». Але зміст відповідних дій і рішень, які тепер здійснюються та приймаються уповноваженими на те особами згідно чинного КПК, за своєю суттю не змінився. Тому навряд чи є принципові підстави для відмови в даних процесуальних ситуаціях від терміну «санкція».

Так чи інакше, проаналізувавши думки вчених з приводу ознак кримінальних процесуальних санкцій та відповідні норми кримінального процесуального закону з цього приводу, виділивши та розкривши зміст п'яти таких ознак, дисертант дав таке авторське визначення кримінальної процесуальної санкції – «це елемент норми кримінального процесуального права, що містить як негативні наслідки невиконання чи недотримання диспозиції кримінальної процесуальної норми, так і погодження, дозвіл, пов'язані з реалізацією цієї диспозиції, застосовується державними органами і

службовими особами, які ведуть кримінальне провадження, а у випадках, передбачених законом, й іншими суб'єктами, та містить підсумкову оцінку рішень, дій чи бездіяльності учасників кримінальних процесуальних відносин» (с. 43-44). Я, як офіційний опонент, з таким визначенням загалом погоджуюсь.

Не можу не наголосити тут й про таке. Розглядаючи санкцію як елемент кримінальної процесуальної трьохелементної норми дисертант справедливо привертає увагу до того, що структура норм кримінального процесуального права не завжди тотожна структурі статті закону. Санкцію тієї чи іншої норми, як до речі й гіпотезу і диспозицію, слід «відшуковувати» в інших статтях закону (с.38-39). Знання такого стану речей надзвичайно важливе для практиків, бо означає, що криміналіст-практики має досконало знати усю систему кримінального-процесуального права, а не лише ту її частину, з якою він переважно працює.

Похвально, що дисертант не залишив поза увагою й таких тривало та гостро дискусійних питань як співвідношення кримінального процесуального примусу, кримінальної процесуальної відповідальності та кримінальних процесуальних санкцій.

Досить ретельно проаналізувавши висловлені в літературі точки зору з цих питань і відповідний нормативний матеріал, автор переконливо доводить, що кримінальний процесуальний примус є значно ширшим поняттям, аніж кримінальна процесуальна відповідальність, оскільки здійснюється у різних правових формах – і заходах кримінального процесуального примусу, і заходах кримінальної процесуальної відповідальності, і заходах забезпечення й перевірки доказової інформації. Тобто, ці поняття співвідносяться між собою як ціле та частина. Кримінальну процесуальну відповідальність не варто зводити винятково до процесуального примусу й тому, що норми кримінального процесуального права можуть бути виконані, дотримані учасниками кримінальних відносин з власної волі, тобто добровільно. Є відмінності між ними також у меті, порядку та суб'єктах їх застосування - санкції є власне юридичною підставою для застосування відповідальності (с. 48-51).

Що ж стосується співвідношення понять кримінальних процесуальних санкцій і кримінальної процесуальної відповідальності, то перше являє собою категорію можливості в тому розумінні, що санкція є потенційним наслідком вчинення кримінального процесуального правопорушення, а друге категорією дійсності, бо відповідальність є одним з невідворотних наслідків вчинення кримінального процесуального правопорушення (с. 56-57).

Розділ 2. Види кримінальних процесуальних санкцій, дисертант виклав цілісно, без розбивки його на підрозділи, і зробив це цілком виправдано, бо інакше прийшлося б виділяти щонайменше стільки підрозділів, скільки ним застосовано підстав для поділу кримінальних процесуальних санкцій на види.

Тут автор перш за все, спираючись на наукові надбання з цього питання та практику, обґрунтував свою позицію щодо охорони та захисту диспозицій норм кримінального процесуального права не лише власними санкціями, а й санкціями, закріпленими в нормах інших галузей права - кримінального, адміністративного, цивільного, в законодавстві про суд і судоустрій, прокуратуру, адвокатуру тощо, а по суті щодо розмежування понять, які в цьому плані широко використовуються в процесуальній літературі, а саме, понять «кримінальної процесуальної санкції» та «санкції кримінального процесуального права».

Назву «санкції кримінального процесуального права», як закріплені в нормах інших галузей права, дисертант вважає умовною, оскільки санкція, в якій галузі права вона не була б закріплена, не втрачає свого зв'язку з диспозицією кримінальної процесуальної норми. Тому і кримінальні процесуальні санкції, і санкції інших галузей права, що забезпечують диспозицію кримінальної процесуальної норми, є санкціями норм кримінального процесуального закону. Тож поняття «санкції норм кримінального процесуального права» є родовим. За джерелом закріплення вони поділяються на два види: 1) санкції, безпосередньо встановлені у кримінальному процесуальному законі (кримінальні процесуальні санкції); 2) санкції інших галузей права, що забезпечують реалізацію диспозицій кримінальної процесуальної норми (с. 68, 107).

Логіка обґрунтування наведених положень беззаперечна.

Слід підтримати дисертанта й у тому, що у випадках, коли учасник кримінальних процесуальних відносин не дотримався диспозиції норм кількох галузей права, можлива реалізація кількох видів юридичної відповідальності (с. 69). Наприклад, якщо підозрюваний після обрання щодо нього не надто суворого запобіжного заходу здійснив незаконний вплив на свідка з метою зміни його показань на свою користь, то він не тільки порушив заборону, передбачену п. 3 ч. 1 ст. 177 КПК, у зв'язку з чим до нього може бути застосований більш суворий запобіжний захід, а й вчинив дії, передбачені ст. 386 КК, у зв'язку з чим може бути притягнений за цією статтею до кримінальної відповідальності. І це не буде порушенням принципу «non bis in idem».

Далі автор, попередньо здійснивши критичний огляд-аналіз існуючих в науці класифікацій кримінальних процесуальних санкцій на їх види, запропонував ним здійснений поділ санкцій за тим чи іншим критерієм і розкрив їх зміст.

Так, за наслідками виконання, дотримання чи невиконання, недотримання диспозиції кримінальної процесуальної норми, як основним критерієм, усі кримінальні процесуальні санкції він поділив на позитивні, тобто ті, що передбачають погодження, дозвіл учасникові кримінальних процесуальних відносин на вчинення процесуальних дій та ухвалення процесуальних рішень, містять позитивну оцінку його кримінальної процесуальної діяльності та задоволенні публічного інтересу, та негативні, тобто ті, що передбачають несприятливі наслідки для учасника кримінальних процесуальних відносин, який порушив диспозицію норми кримінального процесуального закону, містять осуд та негативну оцінку його процесуальним рішенням, діям, бездіяльності. Своєю чергою позитивні кримінальні процесуальні санкції за їх змістом автор класифікував на чотири групи: 1) санкції, пов'язані із погодженням і дозволом на застосування заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів процесуального примусу; 2) санкції, пов'язані із погодженням і дозволом на проведення слідчих (розшукових) дій; 3) санкції, пов'язані із погодженням та (або) дозволом рішень про рух кримінального провадження, і 4) санкції, пов'язані із погодженням процесуальних рішень про обмеження майнових прав особи у кримінальному провадженні. А негативні санкції за характером негативних наслідків – на три групи: 1) правовідновлювальні (компенсаційні); 2) каральні; 3) санкції недійсності.

Правда, мені не зовсім подобаються терміни «позитивні», «негативні» санкції, бо, наприклад, право відновлювальні чи компенсаційні за наслідками невиконання диспозиції якось незручно називати «негативними». Навіть навпаки.

Але так чи інакше, крім вказаної дисертант класифікував санкції за суб'єктом, уповноваженим на їх застосування, негативні санкції - за ступенем визначеності, за кількісним складом та за характером негативних наслідків.

Усі ці класифікаційні групи ним належно обґрунтовані з точки зору теорії, з посиланням на відповідний нормативний матеріал, а в необхідних випадках й на слідчу та судову практику (с. 70-106). Значення зробленої дисертантом класифікації у теоретичному плані полягає у тому, як резонно зазначає сам автор, що вона сприяє систематизації накопичених знань про санкції як елемент кримінального процесуального права, допомагає ґрунтовніше з'ясувати її місце у структурі такої норми, визначити правові

заходи, закладені в їх основу. Натомість практичне значення такої класифікації полягає у тому, що вона забезпечує правильне застосування кримінальних процесуальних санкцій, усуває неоднозначність у їх трактуванні, служить орієнтиром оцінки дій, рішень чи бездіяльності учасників кримінальних процесуальних відносин, дає змогу з'ясувати особливості застосування окремих санкцій (с. 70). Я повністю з ним в цьому солідарний.

У Розділі 3. – Застосування кримінальних процесуальних санкцій, дисертант всебічно, також з позицій теорії права, правового регулювання, практики висвітлив, як він зауважив - у зв'язку з формально обмеженим обсягом дисертаційного дослідження, «обмежившись класичним підходом», питання, пов'язані з реалізацією лише негативних кримінальних процесуальних санкцій під час досудового розслідування та у судовому розгляді. Зокрема, під час досудового розслідування предметом розгляду стали: 1) накладення грошового стягнення, 2) заміна запобіжного заходу на більш суворий; 3) звернення застави в дохід держави, 4) відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування, 5) заміна прокурора внаслідок неефективного здійснення ним нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування, 6) скасування або зміна незаконного, необґрунтованого процесуального акта, а у судовому провадженні: 1) видалення із зали судового засідання за неодноразове порушення порядку у ньому, а у цьому контексті й питання ефективності заходів, що можуть бути застосовані до прокурора і захисника у разі їх неприбуття до суду, 2) покладення на спеціаліста витрат, пов'язаних з оголошенням перерви в судовому засіданні, у разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття, 3) визнання доказів недопустимими, та 4) зміна або скасування незаконного, необґрунтованого та несправедливого судового рішення (с. 109-158).

Слід зазначити, що дослідження в цій частині читається з великим інтересом, оскільки по суті є сучасним актуальним науково-практичним посібником для слідчих, прокурорів, слідчих суддів, суддів та адвокатів в частині застосування, в даному випадку негативних кримінальних процесуальних санкцій у кримінальному провадження (кримінальній справі) України. Але його цінність не лише в цьому. Автор тут вказує на погрішності правового регулювання, огріхи практики застосування кримінальних процесуальних санкцій, в тому числі практики керівної, пропонує шляхи вдосконалення і того й іншого.

Для прикладу. Автор наводить дві протилежні правові позиції Великої Палати Верховного Суду щодо застосування ч. 12 ст. 290 КПК, зокрема, щодо

визнання допустимими/недопустимими протоколів негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, коли сторона обвинувачення під час досудового розслідування не розсекретила і не відкрила стороні захисту документи, які були підставою для їх проведення. Це постанова ВП ВС від 16 січня 2019 р. у провадженні № 13-37кс18, якою це питання було вирішено негативно, та постанова ВП ВС від 16 жовтня 2019 р. у провадженні № 13-43кс19, якою це питання було вирішено позитивно. Дисертант з позицій повноважень прокурора на досудовому розслідуванні та засади змагальності кримінального провадження, зокрема й в частині забезпечення рівності шансів сторін для ухвалення рішення на свою користь, переконливо доводить необґрунтованість останньої, другої з наведених постанов (с. 153-155). Отже, справа тут тепер знову ж таки за Великою Палатою Верховного Суду, за її третьою позицією з цього ж предмета.

У завершальному підрозділі роботи дисертант продемонстрував, в одних випадках більш широко, в інших випадках менш широко регламентацію кримінальних процесуальних санкцій у кримінальному провадженні зарубіжних європейських держав, а саме, в КПК: Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Російської Федерації, Туркменістану, Республіки Казахстан, Республіки Молдови, Грузії, ФРН, Швейцарської Конфедерації, Австрійської Республіки, Італійської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Польща, Чеської Республіки, Словацької Республіки, Республіки Болгарія та Грецької Республіки, усього 17-ти держав (с. 158-177), що дало можливість для порівняння у вирішенням цього питання в КПК України.

Отже, в наявності маємо цілісну й завершену авторську, нову в кримінальній процесуальній науці, добротну концепцію кримінальних процесуальних санкцій. Окрім того цінність рукопису полягає у тому, що в ньому підняті та розглянуті більшість проблем, пов'язаних із застосування негативних санкцій в процесі досудового розслідування та судового розгляду в Україні.

Автореферат за своїм змістом є ідентичним основним положенням дисертації.

Апробація здійснена на належному кількісному та якісному рівнях. Вивчення змісту і зіставлення публікацій із змістом дисертації свідчать про повноту викладу у публікаціях результатів дисертації.

Текстових запозичень без посилання на джерело в роботі не виявлено.

У дисертації **розв'язана конкретна наукова проблема, що має важливе значення для теорії і практики кримінального процесу** і щодо якої здобувач є суб'єктом авторського права, а саме, вперше в Україні комплексно дослідив кримінальні процесуальні санкції, на підставі чого отримав нові обґрунтовані теоретичні та практичні результати.

Між тим, як напевно до кожної роботи, й до дисертації Олександра Сопронюка у мене, як у офіційного опонента, є **зауваження**.

1. Характеризуючи одну з ознак кримінальних процесуальних санкцій, та й у дефініції цього поняття здобувач зазначає, що кримінальну процесуальну санкцію застосовують державні органи і службові особи, які ведуть кримінальне провадження, *а у випадках, передбачених законом, й інші суб'єкти* (с. 41, 44). Тобто, перелік суб'єктів їх застосування тут значиться відкритий, більше того, не вказано, яким саме законом такі випадки передбачені чи можуть бути передбачені. В дисертації (с. 41) і в КПК України я віднайшов одного такого «іншого суб'єкта» – Вищу раду правосуддя, яка вправі надавати дозволи у кримінальних провадженнях на затримання та арешт суддів (ст. 482 КПК).

Між тим, як на мене, оскільки застосування кримінальних процесуальних санкцій завжди істотно зачіпає права, свободи та законні інтереси осіб, залучених у сферу кримінального провадження, перелік чи визначення суб'єктів їх застосування мали б бути вичерпними. В усякому разі бажано, щоби дисертант при захисті уточнив чи роз'яснив дане питання. Це по-перше.

А у продовження цього, по-друге, кримінальний процесуальний закон передбачає, а на практиці досить поширеними є такі явища як відмова підозрюваного, обвинуваченого від захисника та його заміна (ст. 54 КПК) з різних причин, по причині того, наприклад, що захисник, особливо захисник за призначенням, на його погляд, неефективно здійснює його захист чи не здійснює захисту взагалі, і навпаки, відмова захисника від виконання своїх обов'язків у випадку, наприклад, незгоди з підозрюваним, обвинуваченим щодо вибраного ним способу захисту тощо (ч. 4 ст. 47 КПК), відмова потерпілого (його представника, законного представника) від послуг свого представника (ст. ст. 56, 58, 59 КПК).

Чи є такі відмови кримінальними процесуальними санкціями, а, відповідно, підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий тощо є суб'єктами їх застосування?

2. Вище я відзначав бездоганність логіки при обґрунтуванні дисертантом своїх положень стосовно поняття «санкції норм кримінального

процесуального права», але бездоганність з формальної сторони, бо щодо змісту аргументу, покладеного ним в основу доведення, маю дещо іншу точку зору, а саме.

Для деяких найбільш небезпечних кримінальних процесуальних правопорушень законодавець вважає недостатніми заходи кримінального процесуального примусу, а тому встановлює більш сувору відповідальність за їх вчинення, здебільшого кримінальну, адміністративну та дисциплінарну, передбачену в Кримінальному кодексі, Законах про прокуратуру, адвокатуру тощо. У таких випадках кримінальні процесуальні правопорушення набувають подвійного юридичного характеру – кримінального процесуального та, відповідно, кримінально-правового, адміністративно-правового чи дисциплінарно-правового. Але кримінальний процесуальний характер таких правопорушень тут законодавцем як би упускається (ігнорується), в т. ч згідно з принципом non bis in idem, діяння кваліфікується виключно як той чи інший злочин, адміністративний чи дисциплінарний проступок і карається передбаченим в законі органом та у передбаченому законом порядку шляхом застосування не кримінальної процесуальної санкції, а, відповідно, виключно санкції кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної. Тому щодо таких випадків санкції інших галузей права, що забезпечують диспозицію кримінальної процесуальної норми, як на мене, не варто відносити до санкцій і називати «санкціями норм кримінального процесуального закону» (с. 68).

3. У цьому ж контексті. Я не наважують підтримати здобувача у його пропозиції розширити систему кримінальних-процесуальних санкцій, передбачивши в ст. 324 КПК України, що у разі неприбуття без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття в судове засідання прокурора або захисника у кримінальному провадженні, в якому його участь є обов'язковою, суд покладає на нього витрати, пов'язані з відкладенням судового розгляду, бо КПК України не містить власних санкцій за неналежну поведінку таких суб'єктів кримінального провадження, чинні заходи дисциплінарної відповідальності недостатньо дієві, а у судовій практиці випадки неприбуття за викликом прокурора чи захисника є непоодинокими (с. 145-146).

По-перше, з одного боку, зриви судових засідань через нез'явлення прокурора чи захисника (як, до речі, й із-за безпідставних та необґрунтованих перерв та відкладень розгляду справи з ініціативи суду) є надзвичайно небезпечними кримінальними-процесуальними правопорушеннями, оскільки вони посягають, щонайменше, на засаду розумних строків (ст. 28 КПК). Тому її захист вимагає більш суворих заходів, аніж запропонований здобувачем кримінальний процесуальний. Такими більш суворими, - аж до позбавлення

можливості бути прокурором та захисником, отже більш дієвими, є чинний дисциплінарно-правовий. З іншого боку, і виконання в суді функції обвинувачення, і функції захисту є для прокурора та, відповідно, захисника їх роботою, основною роботою так само, як здійснення правосуддя є основною роботою для судді. Кримінальні процесуальні правопорушення цих основних суб'єктів судового розгляду, на відміну від усіх без винятку інших його учасників, мають одночасно дисциплінарний правовий характер. Тому неналежне виконання прокурором і захисником (адвокатом) своїх трудових обов'язків має каратися не засобами сфери діяльності, у якій вони в кожному окремому випадку вчинили правопорушення, а засобами, передбаченими законами про їх роботу, за її невиконання. Такими засобами і є засоби дисциплінарної відповідальності.

А по-друге, таке сьогодні в світі не практикується. В усякому разі щодо прокурора та адвоката такого характеру заходів ми не бачимо, зокрема, й в кримінальному процесуальному законодавстві європейських та азіатських держав, законодавство яких в цьому плані дослідив дисертант. Та й щодо прокурора в КПК України з 2018 р. (ч. 2 ст. 130) уже передбачено право відшкодування завданої ним шкоди, в т. ч у разі встановлення в його діях дисциплінарного проступку, незалежно від спливу строків дії дисциплінарного стягнення, але природно, що відшкодування в порядку застосування зворотної вимоги, тобто регресу.

До речі, в теорії кримінального процесу має місце концепція (Л. В. Головко, наприклад) , згідно з якою судді, прокурори, інші особи, що діють в процесі від імені держави, за «недоліки» у своїй роботі, окрім тих, що тягнуть адміністративну чи кримінальну відповідальність, несуть політичну відповідальність, а усі інші – юридичну.

4. Зауваження більше т .з. «механічного» чи «технічного» характеру, але я не можу його не оприлюднити.

Розглядаючи дослідження проблематики кримінальних процесуальних санкцій за радянських часів дисертант посилається в тому числі на роботи знаного в ті часи процесуаліста проф.. М. С. Строговича і приписує йому непослідовність позиці з приводу суті санкцій та їх співвідношення з іншими процесуальними явищами. Зокрема, непослідовність професора в цьому питанні він віднайшов нібито в монографії 1979 р. «Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности», авторами окремих глав були, окрім М. С. Строговича, на той час канд. юрид. наук, Л. Б. Алєесєєва і докт. юрид. наук О. М. Ларін (с. 18-19).

Так от, мене взяв сумнів, що проф., на той час член-кор. Академії наук СРСР М. С. Строгович міг допустити неоговорену ним непослідовність в своїх позиціях щодо якихось наукових питань. Я звернувся до першоджерел і з'ясував, що автором глави III даної монографії, на текст якої зроблене посилання, є не М. С. Строгович, а Л. Б. Алексєєва. При цьому автором цього тексту була й не Л. Б. Алєксеева, а він взятий нею лапках з підручника «Советский уголовный процесс. Общая часть / Под ред. Б.А. Викторова, В. Е. Чугунова. М., Изд-во ВШ МВД, 1973», з посиланням на сторінку 57 цього підручника. Отже жодних непослідовностей проф. М.С. Строгович щодо суті кримінальних процесуальних санкцій не допускав.

Я це до того, що коли якісь наукові дані беруться не з першоджерела, то, по меншій мірі, ватро посилатися на те друге чи третє літературне джерело, з якого вони беруться фактично. А ще краще – користуватися першоджерелами, аби не попадати в незручні в цьому плані ситуації.

Проте висловлені зауваження – це лише особисті думки опонента, які, як свідчить їх зміст, не вливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок: Дисертація Сопронюка Олександра Андрійовича на тему «Кримінальні процесуальні санкції», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, є завершеним монографічним дослідженням, у якому повно та всебічно вирішені поставлені перед ним задачі. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика: судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, а також вимогам, встановленим «Порядком присудження наукових ступенів», затверджених постановою Кабінету Міністрів України 24 липня 2013 р. за № 567 (з наступними змінами та доповненнями), що ставляться до кандидатських дисертацій, а її автор – Сопронюк Олександр Андрійович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінально-правових наук

Національного університету «Острозька академія» В. О. Попелюшко

Підпис Попелюшка В.О. підтверджую інспектор з кадрів НаУ "ОА" / Сапуга Н.Т.